

تأثیر فضای مجازی بر خشونت علیه زنان

مریم مقدم^۱

چکیده:

میلیون‌ها زن و دختر در سراسر دنیا امروزه با پدیده خشونت آن‌هم تنها به خاطر جنسیت خود مواجه هستند. خشونت علیه زنان و دختران هیچ مرز مشخص نداشته و همه نژادها، فرهنگ‌ها و افراد از سطوح اقتصادی مختلف را دربرمی‌گیرد و نه تنها زنان و دختران را قربانی خود ساخته بلکه افراد پیرامونی آنها و جامعه به طور کل نیز از این امر آسیب می‌پذیرند. دسترسی فزاینده به اینترنت، انتشار سریع اطلاعات و فناوری‌های ارتباطاتی و همچنین تنوع رسانه‌های اجتماعی از یک سو فرصت‌های جدیدی را پیش روی می‌نهد تا مسئله خشونت علیه زنان و دختران در کانون توجه قرار گیرد، اما از سوی دیگر خود به ابزاری برای اعمال خشونت علیه زنان و دختران بدل شده است. خشونت سایبری علیه زنان و دختران به عنوان مسئله‌ای جهان‌شمول با دلالت‌های متنوع اجتماعی و اقتصادی پدیدار شده است. گفته می‌شود که خشونت سایبری همانند خشونت فیزیکی زیان‌بار و آزاردهنده است. اما مشکل اینجاست که هر تحقیق و پژوهش در این زمینه به دنبال آن بوده تا خشونت علیه زنان در فضای مجازی را جدا از خشونت در فضای واقعی و مستقل از آن بررسی نماید. این مقاله، ضمن بررسی مفهومی خشونت سایبری کارکردها، فرصت‌ها و تهدیدهای استفاده از فضای مجازی در زندگی زنان را مورد توجه قرار داده و ضمن معرفی روش‌های مواجهه و مقابله با این پدیده نوظهور شکاف‌های مطالعاتی و همچنین جریان‌های فکری غالب در این عرصه را مورد کنکاش قرار می‌دهد. ضمن آنکه پیشنهادهایی نیز برای دولتمردان و دست‌اندرکاران عرصه فناوری و ارتباطات در زمینه مقابله با خشونت سایبری علیه زنان ارائه داده است.

کلیدواژگان: خشونت سایبری، خشونت علیه زنان و دختران، فضای مجازی، نگاه جنسیتی،

شبکه‌های اجتماعی

^۱ دانشجوی دکتری رشته جامعه‌شناسی؛ گرایش مسائل اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران،

مقدمه:

امروزه پیشرفت تکنولوژی باعث پیشرفت در کارها و زندگی شده است. با ابزارهای ارتباطی می توان کارهای دشوار گذشته را در کمترین زمان ممکن و با سهولت انجام داد. اینترنت از جمله وسایل ارتباطی جدیدی است که طی دو دهه مورد توجه تعداد قابل توجهی از جوانان قرار گرفته است. اینترنت به عنوان یک ابر رسانه برای تمامی قشرها، طبقات، گروه‌ها، برای تمامی تحصیل کرده ها و غیر تحصیل کرده ها، برای زنان و مردان دارای برنامه و اطلاعات می باشد. هر فردی و شخصی یا گروه و طبقه ای به فراخور توانایی، ضرورت و نیاز خود از آن بهره برداری می کند. در عصر حاضر فناوری اطلاعات از جمله اینترنت بر تمامی شئون زندگی فردی و اجتماعی افراد جامعه رسوخ نموده است (مقتدایی، ۱۳۹۳: ۱).

اینترنت با اختصاص فضای مجازی امکان حضور زنان را بدون محدودیت زمانی و مکانی در جوامع کنونی فراهم آورده است تا حوزه ی عمومی مربوط به خود را در این فضا شکل دهند و به این طریق حضور و مشارکت خود را در جامعه به اثبات برسانند. زنانی که به لحاظ قانونی و عرفی از حضور در جامعه و معرفی خود به جامعه، آنطور که خودشان درک کرده اند دور نگه داشته شده اند، از این راه و با شرکت در فضای مجازی، با بیان دیدگاه ها و تبادل آراء خویشتن را ابراز می کنند (قهرودی، ۱۳۸۹). رسانه های جمعی از جمله اینترنت، به سبب قدرت فراوان، گستره ی پوشش و کارکرد های متنوع شان در حوزه های اخلاق فردی و اجتماعی، اثری عمیق و انکار ناپذیر بر جا می گذارند. دانشمندان علوم اجتماعی، این رسانه ها را در ردیف عوامل اجتماعی کردن و شکل دادن شخصیت افراد جامعه می دانند و بر این عقیده اند که رسانه های جمعی می توانند هنجارهای اجتماعی را تقویت یا تضعیف کنند (کروئن، ۱۳۸۵: ۱۱۲).

ارتباطات اجتماعی برای زنان با استفاده از روابط عمومی عالی و اینترنت، سریع تر امکان پذیر می شود و آنها می توانند به ایجاد شبکه های بزرگ اجتماعی کمک کنند. تقسیم تجارب و انتشار و اشتراک یافته ها و دانسته ها در فضای سایبر، موتور محرکه و ذات شبکه های اجتماعی است. یکی از دلایل گرایش زنان به شبکه های اجتماعی، تفاوت های روان شناسانه میان زن و مرد است. از آنجا که زنان بیشتر به برقراری ارتباط اجتماعی با افراد علاقه مندند، می توانند حضور پررنگ تری از مردانی داشته باشند که علاقه ی چندانی به حضور در جمع ندارند (نشست مرکز مطالعات استراتژیک، ۱۳۸۸).

در حال حاضر، نقش زنان در جامعه در حال تغییر است. از زنان توانمند و اینترنت می توان به عنوان دو عنصر مهم در دنیای امروز برای ساختن جوامعی موفق و پیشرفته نام برد. توانمندی های زنان، سطح فکری و فرهنگی جامعه را به طور فزاینده ای بالا می برد؛ و زنان به عنوان پرورش دهندگان نسل های آتی هر چه توانمند تر و آگاه تر باشند، در عرصه ی دانش و فناوری مفیدتر خواهند بود و نسل آتی از آنان بیشتر بهره مند می شوند (بکایی، ۱۳۸۷).

در این میان، اینترنت با تمام آثار مثبتی که روی زنان می‌تواند داشته باشد، دنیایی خطرناک از ناشناخته‌ها و گاه تبهکاران را به حریم خانه می‌آورد (فارس نیوز، ۱۳۹۱). در کنار تمامی آثار مثبت بهتر است تهدیدهایی که این تکنولوژی پیشرفته ممکن است برای زنان به ارمغان بیاورد را نیز متذکر شویم و آن را مد نظر قرار دهیم تا با تدوین سیاست‌گذاری و برنامه-ریزی صحیح از هرگونه ضرر غیر قابل جبران دوری کنیم. در این مقاله قصد داریم به بررسی فرصت‌ها و چالش‌های فضای مجازی و تأثیر آن بر زندگی روزمره آنها می‌گذاریم.

سه شکاف عمده در ادبیات مرتبط با این بحث وجود دارد. نخست؛ ضعف در بسط تحلیل‌های قوی ناظر بر جنسیت، دوم عدم وجود تحلیل‌ها و بررسی‌های تطبیقی در خصوص خشونت علیه زنان و دختران در فضای مجازی و فضای واقعی، و سوم فقدان بررسی‌های جرم‌شناسانه درباره سوء استفاده از زنان و دختران در فضای مجازی (لوئیس و همکاران، ۲۰۱۶: ۱).

از زمانی که پدیده خشونت در فضای مجازی شناخته شده است تحقیقات انجام شده در این باره به دنبال آن بوده‌اند تا این پدیده در حال رشد را تعریف، تبیین و فهم کنند. اما مشکل اینجاست که هر تحقیق به دنبال آن بوده تا خشونت علیه زنان در فضای مجازی را جدا از خشونت در فضای واقعی و مستقل از آن بررسی نماید (جین، ۲۰۱۵: ۶۶). جین (۲۰۱۵) سه موج پارادایم محور تحقیق و پژوهش پیرامون این پدیده در حال شعله‌ور شدن را معرفی کرده است: موج نخست تعین فناوریانه است که می‌گوید این رویداد نوظهور محصول رسانه است. دوم تلاش برای تعریف پدیده «ارتباطات خصمانه یا تهاجمی که توسط کانال‌های اینترنتی رخ می‌دهد-که عناوین مختلفی را نیز گرفته است- و موج سوم بنا به تعبیر آسالیوان و فلاناگین (۲۰۰۳) تمایل به کوچک شمردن و یا نادیده گرفتن این پدیده نام گرفته است.

خشونت مجازی علیه زنان با تعابیر مختلفی در ادبیات مرتبط در سطح جهان شناخته می‌شود. سازمان ملل متحد خشونت علیه زنان را هر نوع اقدام خشونت‌آمیز مبتنی بر جنسیت می‌داند که نتیجه محتمل آن آسیب جسمی، جنسی یا روانی به زنان باشد. این تعریف شامل تهدیدهای ناشی از این اقدامات نیز می‌شود. مطابق این تعریف تماس سایبری همانند تماس فیزیکی در این زمینه زیان‌آور است و آزار و اذیت اینترنتی نیز مانند خشونت خانگی یا سوء استفاده جنسی مهلك و خطرناک است.

خشونت علیه زنان با استفاده از ابزار تکنولوژی نیز تعبیر دیگری است که در مورد این پدیده نوظهور به کار برده شده است. این نوع از خشونت دربرگیرنده اعمال خشونت‌آمیز مبتنی بر جنسیت است که به واسطه استفاده از ابزارهای تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات مانند تلفن، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و ایمیل افرادی به آن مرتکب شده، در آن مشارکت داشته یا آنکه موجب برانگیخته شدن آن می‌شوند. آسیب‌های عاطفی و روانی، تحکیم غرور و تعصب، آسیب زدن به جایگاه و منزلت افراد، ضرر و زیان اقتصادی و

ایجاد موانعی در مسیر مشارکت اجتماعی خشونت جسمی و جنسی از پیامدهای این نوع از خشونت با استفاده از ابزارهای فناوری است.

۱-۱) مفهوم‌شناسی فضای سایبر

فضای مجازی برای نخستین بار توسط ویلیام گی‌مبسون- نویسنده کانادایی رمان های علمی-تخیلی- در سال ۱۹۸۲ مورد استفاده قرار گرفت. فضای مجازی برای گیبسون در حقیقت فضایی تخیلی است که از اتصال رایانه‌هایی پدید آمده است که تمامی انسان‌ها، ماشین‌ها و منابع اطلاعاتی در جهان را به هم متصل کرده‌اند. این معنا به صورت تقریبی مشابه معنایی است که ما امروزه از کاربرد لفظ فضای مجازی در نظر داریم. کینزا فضای مجازی را برای مثال محیطی بر ساخته از اطلاعات نامرئی- اطلاعاتی که می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد- تعریف می‌کند. وی برای کمک به فهم این مفهوم سازی و ارائه یک تصویر خوب و مناسب از فضای مجازی به تعریف اجزای فضا از طریق اینترنت می‌پردازد. این واژه از ریشه یونانی لغت کنترل گرفته شده و به طور ترکیبی در واژه سایبرنتیک به کار رفته است (وینر، ۱۹۸۴).

در هر حال فضای مجازی در هر تعبیری و با هر تعریفی، قلمرو وسیع، بدیع و بکر است که برای ساکنان خود امکانات، آزادی‌ها، فرصت‌ها، دلهره‌ها، آسیب‌ها و محدودیت‌های نوینی را به همراه دارد. اهمیت این قلمرو تا حدی است که امروزه برخی اندیشمندان صحبت از دو جهانی شدن دنیای معاصر می‌کنند. همانطور که جبل عاملی در مقاله‌ای تحت عنوان "جهانی شدن‌ها" مفاهیم و نظریه‌ها" می‌گوید: پارادایم دو جهانی شدن‌ها نگاهی است که در درجه اول بر تمایز بین جهان مدرنیته و جهان جهانی شده تأکید می‌کند و در درجه بعد به تبیین و متمایز کردن دو جهان موازی و در عین حال به هم آمیخته واقعی و مجازی می‌پردازد (عاملی، ۱۳۸۵: ۲۲).

تردیدی نیست که امروزه کامپیوتر و اینترنت به عنوان جزئی جدایی ناپذیر در تمامی مراحل زندگی ما جای باز کرده است. از محل کار تا خانه و بانک و خرید و فروش و نقل و انتقال وام و روابط تجاری و بازرگانی و علمی و فرهنگی گرفته تا موارد خصوصی زندگی انسان، همه و همه به نوعی تحت تأثیر این تکنولوژی حیرت‌انگیز قرار گرفته است (کاکاوند، ۱۳۸۸: ۱۲). جریان آزاد اطلاعات رژیم‌های خودکامه و استبدادی را متزلزل ساخته و با اشاعه اطلاعات سانسور نشده، مردم را در این امر یاری خواهد کرد. این بزرگ‌راه‌ها باعث خواهد شد که ملت‌ها و گروه‌ها از درد و رنج‌های یکدیگر شوند و برای همبستگی و رفع مشکلات خود تلاش کنند.

آنچه مسلم است خوش بینی و بدبینی مطلق در برابر این پدیده صحیح نیست، بلکه باید بی‌طرفانه و به دور از تعصب به نقد جنبه‌های مختلف اینترنت پرداخت. به هر حال بزرگترین تحول بشری در حال وقوع است و ما چه بخواهیم و چه نخواهیم در برابر این تحول عظیم قرار گرفته‌ایم. این ضرورت و اجبار است و انتخابی در کار نیست (هاشمی‌زاده، خمیس آبادی و مرآتی، ۱۳۹۱: ۵).

۲-۱) شبکه‌های مجازی و کارکرد آن‌ها در زندگی زنان

اینترنت، تبعیضی بین زن و مرد نیست؛ به همین دلیل، تقریباً نیمی از کاربران اینترنت را زنان تشکیل می‌دهند. زنان نیمی از جمعیت این جامعه هستند که فرصت‌های برابری برای استفاده از این فضا را دارند. استفاده از قابلیت‌های فضای مجازی برای گسترش تعاملات و در نتیجه آگاهی و پرهیز از آرمان‌گرایی یکی از این فرصت‌ها است. به نظر می‌رسد با توجه به محدودیت‌های اجتماعی اقتصادی و تجهیزات مکانی و زمانی، بهترین راه حل برای آموزش زنان، آموزش در دانشگاه‌های مجازی است. چنان‌که هاملینک می‌گوید:

با توجه به اهمیت آموزش و گسترش آگاهی زنان در زمینه‌ی توانمندی‌های خود در جهت تولید درآمد شخصی و بالا رفتن سطح علمی، به نظر می‌رسد که اهمیت دانشگاه‌های مجازی روز به روز بیشتر می‌شود و می‌تواند به عنوان سریع‌ترین و ارزان‌ترین وسیله‌ی تبادل اطلاعات، پتانسیل بزرگی را برای کمک به زنان در حل مشکلات آموزشی و اصلاح فرهنگ سنتی فراهم سازد (قهرودی و آذری، ۱۳۸۹: ۹۳). زنان امروزی، با کمک اینترنت، در مراکز تحقیقاتی، سازمان‌ها، داده‌ها را به هم ربط می‌دهند و به شکل اطلاعات قابل استفاده در می‌آورند. آن‌ها اطلاعات را به صورت مدل‌ها و طرح‌های متنوع با اندازه‌های متفاوت به شکل دانش و آگاهی جدید در می‌آورند (حکیمی، ۱۳۸۶). فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات می‌تواند همچنین برای زنانی که مسئولیت مراقبت از کودکان را دارند یا آنان که دور از مراکز شهری سکونت دارند، مزایای زیادی به همراه داشته باشد و برای مثال برای آنان فرصت کار در منزل یا به عبارت دیگر دورکاری را فراهم می‌آورد (احمدنیا، ۱۳۸۳: ۱۱).

۲) تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی در زندگی زنان

۱-۲) فردگرایی خودآگاهانه

آنچه که در فضای مجازی بسیار مشهود است گسترش اهمیت فرد و حیطه خصوصی در برابر جمع و حوزه عمومی است. افراد در فضای مجازی در عین حال که در جماعات می‌توانند حضور داشته باشند اما چون می‌توانند هویت واقعی خود را پنهان کنند می‌توانند در همان حال خود را جدا از دیگران و تنها حس کنند، این ویژگی باعث تقویت توانایی و قابلیت‌های فردی مشخص شده است و او را قادر می‌کند تا پنهانی‌ترین روح و شخصیت خود را به فعلیت برساند. نبود مراتب قدرت در فضای مجازی باعث می‌شود که فردیت افراد در محل حل نشود و به تعبیر گیدنز شخص در جماعت مجازی روش زندگی با احترام به استقلال فردی را می‌آموزد و عمل می‌کند. اساس فرد و هویت‌های فردی آن قدر سیال و متغیرند که جمع به معنای سنتی آن نمی‌تواند در فضای مجازی تشکیل شود (شادمانی، ۱۳۹۵: ۴۳).

فردیت های تقویت شده عاملیت خود را در فضای جامعه افزایش خواهد داد و باعث حرکت ها و جنبش هایی خواهد شد که برابر روندهای عادی جامعه قرار دارد و آنها را روندهای معکوس می نامند، "عاملی" معتقد است که روندهای معکوس همگی بیانگر قوی شدن فرد و غلبه هنجارهای فردی بر هنجارهای جمعی و عادات اجتماعی هستند. این تکثر فرهنگی به طور قطع ارتباط معناداری با گسترش ارتباطات انسانی که سهم قابل توجه آن مرتبط با عضویت های جدید در جوامع مجازی است. (امیر مظاهری به نقل از احمدی، ۱۳۸۶: ۵۴).

۲-۲) موقتی بودن ارتباط ها و پیوندها

همه چیز در فضای مجازی موقتی است، هیچ تضمینی برای ادامه فعالیت و کنش یک عضو در یک جماعت مجازی وجود ندارد و به همین جهت هیچ احساس مسئولیتی درباره یکدیگر ندارند و تنها به شکلی عاطفی، لحظه ای و هیجانی شکل می گیرد و تصمیم گیری می شود (احمدی به نقل از سعیدی: ۱۳۸۴، ۵۹).

۲-۳) هنجارشکنی در اینترنت

فضای مجازی به علت مبهم بودن هویت ها، نبود ارتباط چهره به چهره و نبود هرم قدرت، محیط بسیار مساعدی برای تخطی از هنجارها و ارزش ها و کج روی های اخلاقی و عقیدتی است. این انحرافات می تواند نظر گپ های جنسی، وارد شدن به سایت های مستهجن و پورنوگرافی و ایجاد وبلاگ و قرار دادن منوی غیر اخلاقی باشد. (همان: ۱۷۷).

۲-۴) کاهش روابط اجتماعی واقعی

جذابیت فضای مجازی به حدی است که کاربران در ابتدای دسترسی به اینترنت ساعت ها به روی آن نشسته و متوجه گذشت زمان نمی شوند. مطالعه ای که در ابتدای همه گیری اینترنت توسط گرانت انجام شده به این نتیجه رسیده که استفاده بیشتر از اینترنت منجر به کاهش ارتباطات اجتماعی شده است. این نتایج بر این پایه بود که نزدیکی فیزیکی یکی از عوامل اساسی ایجاد روابط اجتماعی به ویژه از نوع صمیمانه و عاطفی آن است، اما هرگز روابط اجتماعی نمی تواند در فضای مجازی بازتولید شود. (امیرمظاهری به نقل از احمدی، ۱۳۸۶: ۱۷۸).

۲-۵) هرج و مرج و بی نظمی

هرگونه اقتدار خطر ابتلا به استبداد را دارد اما در برابر آن حذف اقتدار نیز باعث تنازع و درگیری ها شده و به چیزی ختم می شود که آنارشیزم اینترنتی نامیده می شود. ماهیت آنارشیک یا حداقل غیرساختارمند شبکه ها مفهوم سلسله مراتب در آنها را با دشواری مواجه می سازد. ویژگی مشترک که جماعت و سلسله مراتب را به هم پیوند می دهد مفهوم هویت است که نه تنها درک شخص از خود بلکه شخص از دیگران است. لذا با وجود هویت های غیرواقعی و چندگانه چیزی به نام سلسله مراتب قدرت نمی توان ایجاد کرد. مورد دیگر حجم عظیمی از اطلاعات در فضای مجازی است که بدون مدیریت به هرج و

مرج تبدیل می شود. واقعیت دیگر فضای مجازی مضمحل شدن فضای خصوصی انسانهاست که حس امنیت را در افراد پایین خواهد آورد و افراد و گروه های نفوذگر توانایی خود را در حضور در خصوصی ترین جنبه های زندگی انسانها به نمایش خواهند گذاشت. (امیرمظاهری به نقل از احمدی، ۱۳۸۶: ۱۷۸).

۳ فرصت های شبکه های مجازی در زندگی زنان

۳-۱) فرصت های آموزش مجازی

زنان که پیش از این به دلیل مسولیت های مختلف و نگهداری از فرزندان و کارهای خانه از فضای آموزش و یادگیری دور بود بوده اند، اکنون فرصتی برای آن ها فراهم شده است تا در منزل و در کنار کارهای روزمره ی خود و از طریق فضای مجازی و اینترنت بتوانند در عرصه های مختلف آموزشی قدم مثبت بردارند.

۳-۲) افزایش آگاهی های اجتماعی و فرهنگی

فضای مجازی برای زنان افزایش سطح آگاهی و فرهنگی و اجتماعی آنان به واسطه تبادل نظرهای مجازی است. همچنین چون در این فضا دسترسی به اطلاعات محدود به زمان و مکان نیست و توزیع اطلاعات در سطح وسیعی انجام می گیرد منبع مناسبی برای دستیابی زنان به منابع بی شمار به حساب می آید (همایونی مقدم، ۱۳۸۷).

۳-۳) ارتباط و تعامل اجتماعی با دوستان

اینترنت و فضای مجازی جهان را به دهکده ی کوچکی تبدیل کرده است که ارتباط و تعاملات اجتماعی را از پیش آسان تر و میسر تر کرده. فضای مجازی این فرصت را به زنان می دهد که به راحتی با دوستان دور و نزدیک خود ارتباط برقرار کنند و از طریق این تعاملات روحیه ی اجتماعی خود را تقویت کنند.

۳-۴) اشتغال و ارتقای مهارت های حرفه ای

بسیاری از زنان به دلیل محدودیت های موجود برای فعالیت های حرفه ای و اشتغال، به منظور درآمد زایی از فضاهای مجازی و اینترنت استفاده می کنند. آن ها محصولات خود را از این طریق به مشتریان عرضه می کنند و سهم به سزایی در ایجاد درآمد برای خانواده ایفا می کنند.

۳-۵) افزایش انگیزه مشارکت اجتماعی

توزیع هرچه بیشتر و وسیع اطلاعات در سطح جامعه برای فراهم آوری امکان مشارکت شهروندان در فعالیت های اجتماعی از پیش شرط های شاخص های تحقق دموکراسی محسوب می شود (امیر مظاهری به نقل از همایونی مقدم، ۱۳۸۷). از این روی می توان گفت از بین ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، زنان در فضای مجازی بیشتر ابعاد اجتماعی را دنبال می کنند و این می تواند انگیزه ای برای افزایش مشارکت اجتماعی آنان باشد (امیرمظاهری، ایرانشاهی، ۱۳۸۹).

۴) نگاه جنسیتی به زنان در فضای مجازی

همان طور که در تمامی سطح جامعه به خصوص جوامع پدر سالار و دیکتاتوری نگاه جنسیتی حاکم است، فضای مجازی نیز از آن مسأله مستثنی نیست. بسیاری از زنان کاربر شبکه های مجازی به دلیل نگاه جنسیتی از سمت کاربران مرد، با اسم های مستعار یا بدون عکس در این فضاها فعالیت می کنند تا از خشونت ها و آزارهای کلامی در امان بمانند. هجوم کاربران مرد به صفحات اجتماعی زنان و فحاشی یا تخریب شخصیت آن ها سبب شده است بسیاری از زنان صفحات اجتماعی خود را مسدود کرده و از فضای مجازی کناره گیری کنند. در مواردی هم جک ها و صحبت های رکیک جنسی در حضور زنان باعث تخریب شخصیت و اعتماد به نفس آن ها می شود که تمامی این ها ناشی از نگاه جنسیتی به این موضوع می باشد.

یک محقق آمریکایی در مورد اثرات فضای مجازی و نگاه جنسیتی در اینترنت می نویسد: «اغلب شنیده ام که اینترنت را با غرب وحشی مقایسه می کنند و من خود این قیاس را به کار می برم که مردان همراه با معدودی زنان ماجراجو، نخست پای به آنجا «اینترنت» نهادند تا سرزمین هایی را تصاحب کنند که مهمترین آن ها، جامعه زنان است (غفاری، ۱۳۸۸).

۴-۱) خشونت علیه زنان و دختران در فضای مجازی

بر اساس تازه ترین گزارش های منتشر شده توسط دیده بان زنان سازمان ملل متحد میزان تأثیرات مخرب خشونت مجازی در مورد زنان کمتر از خشونت فیزیکی نیست و با گسترش اینترنت در نقاط مختلف دنیا میزان آسیب پذیری زنان به خشونت مجازی افزایش یافته است. طبق این گزارش برآورد شده است که ۷۳ درصد زنان کاربر اینترنت در معرض خشونت در فضای مجازی قرار دارند. در اروپا، نه میلیون دختر حدوداً ۱۵ ساله فعال اینترنتی نوعی خشونت در فضای مجازی را تجربه کرده اند. تحقیقات نشان می دهد که از هر سه زن یک نفر خشونت را تجربه کرده است. خشونت سایبری به احتمال فراوان این مسئله در حال رشد اجتماعی نیز به طور حتم بر این آمار هولناک تأثیرگذار بوده و با گسترش فناوری های ارتباطات افزایش بیشتری نیز خواهد یافت. زنان و دختران ۱۸ تا ۲۴ بیشترین قربانیان خشونت در فضای مجازی شناخته شده اند (کمیسون مطالعات جنسیت سازمان ملل متحد، ۲۰۱۵).

۴-۲) اقدامات ضروری برای مقابله با خشونت سایبری علیه زنان

خشونت علیه زنان و دختران در فضای مجازی پدیده ای نوظهور در قرن بیست و یکم است که به واسطه گسترش استفاده از تکنولوژی ارتباطات افزایش یافته و نیاز است تا روش های جدیدی به منظور مقابله با این نوع خشونت ایجاد شود. در حال حاضر، تنها یک پنجم زنان کاربر اینترنت در کشوری زندگی می کنند که الزامات قانونی جهت مقابله با این نوع نوپدید خشونت در آن کشورها وجود دارد و ۲۶ درصد آژانس های اجرایی سازی قوانین در ۸۶ کشور آمادگی مناسبی برای مقابله با خشونت مجازی را دارند. به گزارش خانم فامزیل ملامبو انگوکا مسئول اجرایی کمیسیون امور زنان سازمان ملل متحد، تهیه دولت

ها به اتخاذ تدابیری برای مقابله با این نوع خشونت و حصول اطمینان از اینکه این اقدامات پایدار و دامنه دار است یکی از وظایف کمیسیون امور زنان سازمان ملل متحد است. طبق این گزارش، سه اقدام ضروری کلی ذیل برای مقابله با خشونت سایبری علیه زنان و دختران مهم برشمرده شده‌اند:

۱) حساس‌سازی عمومی نسبت به خطر:

تغییر نگرش‌ها و هنجارهای اجتماعی اولین گام در تغییر روش فهم خشونت و سوءاستفاده سایبری و ایجاد جدیت در مقابله با این پدیده است. در این بخش آموزش عمومی و همچنین آموزش نیروهای متصدی اعمال قوانین مانند نیروی پلیس اهمیت بسیاری دارد.

۲) ایمن‌سازی در مقابل آزار و اذیت سایبری:

ارتقاء ایمنی، امن نگاه داشتن و ایجاد فرصت‌های برابر برای زنان و دختران در استفاده از فضای مجازی و ارتباطات آنلاین لازمی اقدامات تأمین امنیت فضای مجازی برشمرده می‌شود. جهان دیجیتال نیازمند اقدامات امنیتی متناسب با روند رو به رشد و در حال تحول اینترنت است. این امر مستلزم توجه بیشتر، تخصیص منابع و مشارکت فعال از سوی دیده‌بانان دیجیتال در صنعت، جامعه مدنی و دولت‌ها است.

۳) تحریم کسانی که به طور مداوم اقدام به آزار و اذیت سایبری زنان می‌نمایند:

اعمال تحریم از طریق سیستم‌های حقوقی و دادگاه‌ها برای تعریف و انطباق قوانین مرتبط و تعیین مجازات‌های متناسب با این اقدامات برای مقابله با خشونت در فضای مجازی بسیار پراهمیت است. متقاعد ساختن افراد به اینکه این نوع از خشونت یک مسئله اجتماعی و قابل پیگرد به لحاظ حقوقی است اقدامی مهم به شمار می‌آید. خشونت مجازی محصول جامعه بالذات نابرابر برای زنان است. خشونت سایبری بر توانایی زنان برای مشارکت فعال در جهان مدرن تأثیر می‌گذارد. انتظار می‌رود تا سال ۲۰۲۰، ۴۵۰ میلیون نفر از زنان در فضای مجازی حضور فعال داشته باشند و با گسترش فناوری‌های آموزشی و حرفه‌ای در فضای اینترنت بر این تعداد افزوده نیز خواهد شد. چنانچه حضور زنان در فضای مجازی همراه با آزار، اذیت و خشونت باشد آنها تصمیم خواهند گرفت که دست از فناوری‌های جدید بردارند و این یعنی از دست دادن حق برخورداری از آزادی، اشتغال، ارتباطات، آموزش، آزادی بیان در قرن بیست و یکم! این تجربه همراه با رنج و عذاب برای زنان در عصر تکنولوژی به طور حتم به معنی از دست رفتن نیمی از زندگی آنها خواهد بود (به نقل از هفته نامه تایم؛ هشتم مارس ۲۰۱۵).

اما؛ جدا از اقدامات ضروری فوق دو دسته اقدامات دیگر که مربوط به دولت‌ها و واسطه‌گران تکنولوژی ارتباطات است برای پیشگیری و مقابله با این نوع از خشونت موثر شناخته شده‌اند:

الف: اقدامات دولت‌ها:

(۱) شناخت اشکال خشونت مرتبط با فضای مجازی :

دولت ها باید خشونت علیه زنان را به عنوان مصداق تعرض به حقوق بشر شناخته و تعریف جامعی از خشونت علیه زنان ارائه دهند که دربرگیرنده خشونت روانی بوده و وقوع آن در دو ساحت زندگی فردی و عمومی بازشناسی نماید. اشکال خشونت با استفاده از ابزارهای فناوری باید از سوی دولت ها به عنوان شکلی از خشونت علیه زنان به رسمیت شناخته شده و مکانیزم های نظارت، پیشگیری و واکنش به این پدیده در سیاست های عمومی گنجانده شده و زمینه تحقق قوانین ضد خشونت علیه زنان ایجاد شود.

(۲) مکانیسم های واکنش و پیشگیری چند بعدی:

مکانیسم های واکنش و پیشگیری چند بعدی باید به گونه ای طراحی شده و توسعه یابند که تمامی کنشگران فناوری در بخش خصوصی، نهادها و سازمان های فناوری ارتباطات در بخش دولتی و اجتماعات قانون گذار و مدافع حقوق اینترنتی و فنی را در بر گیرد. این مکانیسم ها باید به شکلی طراحی شوند که امکان تعامل سریع و آسان با پلیس و عوامل اجرا کننده قانون را مهیا می سازد.

(۳) تعیین شواهد خشونت علیه زنان و ثبت و ضبط شکایت ها:

گزارش نظام مند و نظارت بر اشکال خشونت علیه زنان در فضای مجازی باید در تمامی سطوح نهادینه شود. آمارها و شاخصه های ملی در زمینه خشونت علیه زنان به گونه ای طراحی شوند که بتوان گزارش های ضروری در زمینه خشونت سایبری را از آنها استخراج و یا بر اساس آنها اقدام به تعیین شواهد خشونت در فضای مجازی نمود و تمامی جریان های مرتبط با این نوع خشونت رصد شده و مورد توجه قرار گیرند. دولت ها در صورت امکان آژانس هایی را برای دریافت شکایت های مربوط به خشونت سایبری و بررسی آنها ایجاد نمایند.

(۴) ظرفیت سازی برای کنشگران در نظام حقوق جزا در مقابله با اقدامات خشونت زا در فضای

مجازی:

ایجاد ظرفیت مناسب برای مسئولان عمومی جامعه در زمینه های آموزش، سلامت، رفاه اجتماعی، نظام قضایی و همچنین نیروهای امنیتی و پلیس در شناخت و آگاهی یافتن از اشکال خشونت علیه زنان در فضای مجازی و اتخاذ سیاست های مقابله با این پدیده ناخوشایند به لحاظ قانونی و رسمی الزامی است.

(۵) حمایت از واسطه گران و دست اندرکاران در ساخت فضای مجازی ایمن تر:

واسطه گران و دست اندرکاران و فراهم کنندگان خدمات اینترنتی باید سیاست ها، اقدامات و ابزارهایی را توسعه دهند که به حقوق زنان احترام گذارده و مانع هر گونه اقدامات در فضای مجازی که به حریم خصوصی زنان آسیب می رساند نیز می شود. این امر تنها با نظارت دولت امکان پذیر است.

(ب) توصیه هایی برای واسطه گران و دست اندرکاران فضای مجازی:

واسطه گران و دست اندرکاران فضای مجازی نقش مهمی در مقابله با خشونت علیه زنان در فضای مجازی دارند. این گروه از فعالان فضای مجازی می توانند با توجه به توصیه های ذیل مسئولیت خود در مواجهه با این مسئله خطیر حقوق بشری را محقق نمایند:

(۱) مشورت با جامعه مدنی، کارشناسان و متخصصان در توسعه، انطباق و تحقق سیاست های مشترک مترادف با استانداردهای بین المللی حقوق بشر، برای مقابله، پیشگیری و تحریم هر گونه سوءاستفاده از فضای مجازی بر مبنای قومیت، نژاد، ملیت، دین، جنسیت و شرایط جسمی.

(۲) اتخاذ و تحقق سیاست هایی که به طور شفاف فرایند مشارکت با نیروهای امنیتی و پلیس را در پیگیری و اعمال قانون در خصوص خشونت های سایبری ترسیم می نماید.

(۳) تدارک فرایند ساده و بدون محدودیت گزارش خشونت علیه زنان و دختران در فضای مجازی مانند سیستم های خودکار ارائه گزارش که از طریق تلفن و اینترنت قابل استفاده باشند.

(۴) حصول اطمینان از اینکه مکانیسم واکنش به خشونت که به راحتی قابل دسترسی باشد در زمان و مکان مناسب برای مقابله با خشونت های سایبری علیه زنان و دختران و هر گونه خشونت با استفاده از ابزارهای تکنولوژی وجود دارد.

(۵) ایجاد بخشی خاص برای بررسی شکایت ها و گزارش های مرتبط با این نوع از خشونت که کارکنان متخصص و منابع کافی برای پیگیری شکایت های مرتبط با خشونت در فضای مجازی را در اختیار دارند.

(۶) حصول اطمینان از شفافیت گزارش ها و راستی آزمایی آنها و همچنین فرایند واخواهی و فریادرسی آنها که برای قربانیان خشونت های سایبری با استفاده از ابزارهای فناوری ارتباطات قابل دسترس و سهل الوصول باشند.

(۷) تعهد به حفظ حریم خصوصی کاربران از طریق تضمین عدم افشای نام و اطلاعات افرادی که گزارش های خشونت سایبری را ارائه می دهند.

نتیجه گیری :

اینترنت و فضای مجازی دنیای جدیدی را پیش روی زنان قرار داده است که در کنار تمامی مزایایی که با خود به همراه دارد می تواند به عنوان تهدیدی جدی برای آن ها به شمار آید که نگاه جنسیتی و انواع خشونت های سایبری را با خود به همراه داشته باشد. شناخت تهدیدها و فرصت هایی که اینترنت و فضای مجازی برای زنان ایجاد می کند یکی از پر اهمیت ترین روش ها برای جلوگیری از آسیب رسیدن به زنان و خانواده ها به حساب می آید. آنچه مسلم است خوش بینی و بدبینی مطلق در برابر این پدیده صحیح نیست ، بلکه باید بی طرفانه و به دور از تعصب به نقد جنبه های مختلف اینترنت پرداخت. به هر حال بزرگترین تحول بشری در حال وقوع است و ما چه بخواهیم و چه نخواهیم در برابر این تحول عظیم

قرار گرفته ایم. این ضرورت و اجبار است و انتخابی در کار نیست. در این میان، اینترنت با تمام آثار مثبتی که روی زنان می تواند داشته باشد، دنیایی خطرناک از ناشناخته ها و گاه تبهکاران را به حریم خانه می آورد. در کنار تمامی آثار مثبت بهتر است تهدید هایی که این تکنولوژی پیشرفته ممکن است برای زنان به ارمغان بیاورد را نیز متذکر شویم و آن را مد نظر قرار دهیم تا با تدوین سیاست گذاری و برنامه ریزی صحیح از هرگونه ضرر غیر قابل جبران دوری کنیم.

منابع:

منابع فارسی:

- احمدی، سارا، ۱۳۸۶، بررسی علل رونق ارتباطات در فضای مجازی در میان دانشجویان، پایان نامه کارشناسی ارشد واحد تهران مرکز
- احمدنیا، شیرین، ۱۳۸۳، زنان و جامعه اطلاعاتی، فصلنامه ی زن فرزانه، شماره ی اول .
- همایونی مقدم، فاطمه، ۱۳۸۷، نقش وبلاگ های فارسی زبان در بالا رفتن آگاهی های سیاسی اجتماعی زنان، پایان نامه ی کارشناسی ارشد واحد تهران مرکز
- امیر مظاهری، امیر مسعود، ایرانشاهی، اعظم، چالش های تعامل اجتماعی زنان ایرانی در فضای مجازی، مطالعات رسانه ای، دوره ۵، شماره ۱ (پیاپی ۸، بهار ۱۳۸۹) .
- شادمانی، مهدیه (۱۳۹۵)، واکاوی پالش های حضور زنان در فضای سایبری، فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان، شماره ۲۷، فروردین ۱۳۸۵ .
- کاکاوند، فاطمه، اثرات جسمی و روانی کامپیوتر بر کودکان و نوجوانان، مجله گزارش، سال نوزدهم، شماره ی ۲۱۵، بهمن ۱۳۸۸ .
- حکیمی، رویا، ۱۳۸۰، بررسی موانع آموزش واقعی و فرصت های آموزش مجازی برای زنان، دانشکده ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران .
- کروئن، بروس، ۱۳۸۵، مبانی جامعه شناسی، ترجمه ی توسلی و فاضلی، تهران: سمت .
- نشست مرکز مطالعات استراتژیک، موضوع شبکه های اجتماعی، فرصت ها و تهدید ها، دی ۱۳۸۸ .
- مجیدی قهرودی، نسیم، آذری، فاطمه، ۱۳۸۹، بررسی نقش اینترنت در ارتقای جایگاه زنان، پژوهشنامه ی زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال اول، شماره ی دوم، پاییز و زمستان ۱۳۸۹ .

منابع انگلیسی:

Alter, Charlotte, Cyber violence is equivalent to physical violence against women, the report published in Time, ۲۰۱۵.

Lewis, Roth, Michael Rowe, Clare Wiper, Online Abuse of Feminists as An Emerging form of Violence against Women and Girls, the British Journal of Criminology, (۲۰۱۶).

S. Allen, How Facebook Exposes Domestic Violence Survivors, the Daily Beast (May ۲۰۱۵)

Internet Resources:

APC Women's Rights Program, Briefing paper on VAW, June ۲۰۱۵ ۵

Combatting online violence against women & girls: a worldwide wake up call, October ۲۰۱۵, discussion paper from the Broadband Commission Working Group on Gender.

Cyber violence against women and girls, Executive Summary, version ۰,۲, updated October ۲۰۱۵.

Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine. (۱۹۸۴), Paris, (Hermann & Cie) & Camb. Mass. (MIT Press) ISBN ۹-۷۳۰۰۹-۲۶۲-۰-۹۷۸; ۲nd revised ed. ۱۹۶۱.

Technology related violence against women, a briefing paper, (۲۰۰۶), UN Secretary General, In-depth study on all forms of violence against women,

<http://www.genderit.org/category/tags/series-iiivaw>

<http://www.genderit.org/node/۴۲۱۵>

<http://www.genderit.org/node/۴۲۱۶>

<http://www.genderit.org/node/۴۲۱۷>